

Структурні підрозділи та видання

УДК 902:371.623.3: 378.4(477.83-25) "1985/2005"

ВОЛОДИМИР КАСЮХНИЧ

ДВАДЦЯТЬ РОКІВ У ПОШУКАХ СКАРБІВ ДАВНЬОЇ ІСТОРІЇ

Стаття присвячена діяльності науково-дослідної лабораторії історичних та археологічних досліджень (НДЛ-81) Львівського університету. За час з 1985 р. лабораторія, об'єднуючи науковий потенціал факультету та фінансові ресурси, координувала здійснення кільканадцяти науково-дослідних та госпдоговірних тем. У їх рамках проведено значну кількість археологічних експедицій, досліджень з історії України XIX-XX ст. За підсумками робіт захищено докторську та кандидатську дисертації, опубліковано декілька монографій; матеріали досліджень широко застосовуються у навчальному процесі.

Ключові слова: Львівський університет, науково-дослідна лабораторія, археологічні дослідження.

У грудні цього року минає двадцять років з часу заснування на історичному факультеті в складі науково-дослідної частини Львівського національного університету імені Івана Франка науково-дослідної лабораторії історичних та археологічних досліджень (НДЛ-81). Ініціатива декана історичного факультету професора С. Макарчука, викладачів кафедри історії стародавнього світу і середніх віків, проректора з наукової роботи професора Є. Гладишевського була підтримана Вченою Радою та ректоратом університету. Метою створення і організації роботи лабораторії була продовження і розвиток добрих традицій археологічної школи університету, яка в цьому році відзначає своє століття. Перейменування на початку 90-х рр. минулого століття кафедри історії стародавнього світу і середніх віків на кафедру археології, античності та середньовіччя, створення у минулому році кафедри археології та історії стародавнього світу є свідченням поглибленої зацікавленості наукових кіл істориків та потреб суспільства в підготовці висококваліфікованих істориків-археологів та розширення археологічних досліджень давньої історії в західному регіоні України.

Два десятиліття колектив лабораторії, використовуючи науковий потенціал факультету, фінансові можливості та матеріальне забезпечення, намагався розширити географію археологічних досліджень, стати базою польової археологічної практики як молодих науковців, так, особливо, студентів історичного факультету. Неоціненну допомогу у вирішенні

проблем організації і проведенні наукових археологічних досліджень, їхнього наукового та практичного спрямування надавав доктор історичних наук, професор, завідуючий кафедрою археології, античності та середньовіччя М. Пелешишин. З його допомогою вдалося укомплектувати штат лабораторії молодими перспективними науковцями, серед яких В. Рудий, З. Баран, Р. Берест. Сьогодні вони кандидати історичних наук, доценти. В. Рудий та Р. Берест продовжують науково-педагогічну діяльність на кафедрі археології та історії стародавнього світу, працюють в археологічних експедиціях, З. Баран – заступник декана історичного факультету.

Керівництво науково-дослідними проектами лабораторії здійснювали доктори історичних наук, професори М. Пелешишин, В. Чугайов, С. Макарчук, Л. Крушельницька, кандидати історичних наук, доценти М. Рожик, В. Рудий, Р. Берест, В. Цигилик. До виконання наукових досліджень з тематики лабораторії залучались доктор історичних наук, професор В. Інкін, доктор філологічних наук, професор І. Денисюк, кандидати історичних наук О. Бандровський, М. Бандрівський, Я. Онишук, С. Пеняк, Р. Шуст, О. Сухий, Т. Марискевич, Г. Кипаренко, М. Филипчук, кандидати філологічних наук І. Остапик, кандидат економічних наук М. Терехух, завідуючий музеєм археології університету Р. Чайка, штатні співробітники лабораторії В. Касюхнич та Г. Вітвіцька, технічні співробітники лабораторії. За двадцять років школу практики польових археологічних досліджень, камеральної обробки археологічного матеріалу пройшли понад 1900 студентів історичного факультету. Участь студентів у археологічних експедиціях збагатила їх не тільки знаннями з польових досліджень, але й створювала в студентському середовищі атмосферу дружби і товарищескості.

Перелік наукових археологічних робіт за двадцять років діяльності лабораторії доводить широку географію досліджень, що, крім наукової цінності, дало змогу студентам-історикам ознайомитись з різними археологічними культурами від найдавніших часів людської цивілізації.

1. “Вивчення археологічних пам’яток Львівщини в зоні Яворівського родовища сірки і території, прилеглої до виробничого об’єднання “Сірка” Яворівського району Львівської області”. Дослідження проводили в 1986-1995 рр. Науковий керівник теми – доктор історичних наук, професор М. Пелешишин.

Дослідження дали багатий матеріал, який характеризує заселення, господарську діяльність, культуру і духовне життя населення району з найдавніших часів. Крім наукових звітів, матеріали дослідження висвітлено в монографії М. Пелешишина “Стародавня Яворівщина”.

2. “Вивчення археологічних пам’яток на трасі газопроводу Ямал – західний кордон СРСР на території Української РСР”. Дослідження проводились у 1989-1992 рр. Науковий керівник теми – доктор історичних наук, проф. С. Макарчук.

Проведено археологічні дослідження на трасі газопроводу в Івано-Франківській, Тернопільській, Хмельницькій та Житомирській областях. Отримано нові джерела про життя різних груп стародавнього населення Верхнього Наддністров'я, Поділля та Полісся. Особливе місце займають пам'ятки ранньоскіфського часу, черепинсько-лагодівської групи, могильник милоградської та поселення могилянської груп, оборонне городище X ст. біля села Хорошів, пам'ятки періоду бронзи – раннього заліза, курганний могильник періоду енеоліту поблизу с. Потаповичі Овруцького району, неолітичне поселення біля хутора Камінь, давньоруський монастир у Ємільчинському районі та дві пізньопалеолітичні стоянки в Новоград-Волинському районі.

3. “Комплексне археологічне дослідження давньоруського городища Листвин Дубнівського району Рівненської області”. Дослідження проводили в 1986-2000 рр. Науковий керівник теми – доктор історичних наук, проф. В. Чугайов.

Розкопки території городища Листвин та прилеглих до нього територій дали багаті та цінні відомості не лише щодо житлових і оборонних споруд, але й про формування різних соціальних груп давньоруського міста. Роботи експедиції показали, що с. Листвин та його околиці багаті на пам'ятки різних історичних епох, які чекають на продовження досліджень.

4. “Комплексне археологічне дослідження секторів “А” і “Б” 5-го мікрорайону та “Долинний” нового житлового мікрорайону в місті Червонограді на Львівщині.” Дослідження проводились в 1989-1993 рр. Науковий керівник теми – доктор історичних наук, професор М. Пелещин.

У процесі дослідження відкриті залишки шести різночасових поселень: два відносять до мідно-кам'яного віку (IV-III тис. до н. е.), два – до ранньозалізного віку (середина і друга половина I тис. до н. е.) та два селища часів існування Галицько-Волинського князівства. Розкопки в Червонограді дали важливі відомості про життя племен культури кулястих амфор, лійчастого посуду та трипільської культури.

5. “Археологічне дослідження території спорудження водосховища в долині р. Марунька поблизу с. Чижки Пустомитівського району Львівської області” Наукове дослідження проводив у 1991 р. кандидат історичних наук М. Бандрівський.

Відкрито два багатощарові неолітичні поселення.

6. “Історико-археологічне дослідження літописного городища “Ворота” в Яворівському районі Львівської області”. Дослідження проводили в 1996-1998 рр. Науковий керівник теми – доктор історичних наук, проф. М. Пелещин.

Досліджено дитинець літописного укріплення “Ворота” та його околиці. Вивчено систему оборонних споруд, реконструйовано битву між військами князя Шварна та поляками. Визначено спосіб господарювання,

ремесла, економічні, політичні та культурні зв'язки місцевого населення з іншими землями Київської держави.

7. “Історико-археологічне дослідження комплексу археологічних пам'яток у с. Страдч та його околиць Яворівського району Львівської області.” Дослідження проводились в 1995-1996 рр. Науковий керівник теми – доктор історичних наук, проф. М. Пелещин.

Відкрито три поселення давньоруського часу, детально обстежено і картографовано печерний монастирський комплекс, скельні навіси і гроти. Досліджено городище, яке датовано XI-XII ст.

8. “Історія і культура давнього населення Звенигородської землі (VI-XIV ст.)”. Дослідження проводили в 1997-1998 рр. Науковий керівник теми – доктор історичних наук, проф. М. Пелещин.

Відкрито поселення липицької культури в ур. Галайків Кут, досліджено житла, зібрано цінні керамічні матеріали, які доводять еволюцію виробництва керамічного посуду. Відкрито і досліджено залізоплавильну піч.

9. “Історико-археологічне дослідження території трас магістральних нафтопроводів “Дружба” та прилеглих до них земель на території України.” Дослідження проводили в 1995-1999 рр. Наукові керівники: 1995-1998 рр. – доктор історичних наук, проф. М. Пелещин, 1999 р. – кандидат історичних наук, доц. М. Рожик.

Археологічному обстеженню підлягало понад 760 км траси нафтопроводу та прилеглих до них земель у Житомирській, Рівненській, Львівській, Івано-Франківській та Закарпатській областях. Відкрито численні пам'ятки різних епох та археологічних культур, починаючи від пізнього палеоліту до періоду Київської Русі. Всього зафіксовано понад 200 пам'яток. Особливо виділяються об'єкти трипільської культури, шнурової кераміки, висоцької культури, ранньозалізного часу, поселення і городища періоду Київської Русі, середньовічні монастирі. Значну частину пам'яток зруйновано в процесі прокладання нафтопроводу. Складено карти розташування відкритих пам'яток, розроблено рекомендації щодо їхнього збереження під час проведення земляних робіт в охоронній зоні нафтопроводу.

10. “Проблеми історії населення Вороняцького вододільного хребта в I тис. до н. е.” Дослідження проводили в 1997-1999 рр. Науковий керівник теми – доктор історичних наук, проф. М. Пелещин.

Відкрито археологічний комплекс висоцької культури біля села Підлисса та найбільш західне на слов'янських територіях поселення вельбарців (Накваша-I), що не тільки поповнює джерельну базу вельбарської культури, а й коригує висновки щодо території поширення германських племен. Матеріали дослідження є важливим джерелом наукової інформації у вивченні етнокультурних процесів I тис. до н. е. – I тис. н. е.

11. “Історико-археологічне дослідження літописного давньоруського городища Пліснесько – Бродівського району Львівської області”.

Дослідження проводили в 2000 р. Науковий керівник теми – кандидат історичних наук, доц. М. Рожик.

Археологічне дослідження у 2000 р. було продовженням розкопок минулих років. Отримані відомості розширюють наші знання про забудову центральної частини городища і доповнюють джерельну базу у висвітленні історії городища.

12. “Історико-археологічне дослідження поселення черняхівської культури біля с. Свірж Перемишлянського району та двошарового поселення липицької культури поблизу с. Заліски Львівської області”. Дослідження проводили в 2001 р. Науковий керівник теми – доктор історичних наук, проф. Л. Крушельницька.

Дослідження поселення черняхівської культури біля с. Свірж підтвердили унікальність пам’ятки. Відкриття на поселенні першої для Верхнього Наддністров’я жорнової споруди, існування тут ремісничого гончарного виробництва наголошують на особливому, локальному характері пам’ятки в навколишньому черняхівському середовищі.

Матеріали з поселення липицької культури біля с. Заліски значно доповнили наявні уявлення про господарство, побут, культуру і духовне життя племен липицької культури. Відкрито два напівземлянкові житла, з яких друге презентує один з найраніших, нижніх горизонтів липицької культури у Верхньому і Середньому Наддністров’ї. Датування обох споруд основане як на керамічному, так і на металевому матеріалі.

13. “Історико-археологічне дослідження середньовічного монастиря та його околиць біля с. Йосиповичі Стрийського району Львівської області”. Дослідження проводили в 2000-2002 рр. Науковий керівник – кандидат історичних наук, доц. В. Рудий.

Дослідженнями відкриті численні пам’ятки різних епох і племен, археологічних культур, починаючи від неоліту і до пізнього середньовіччя. Найдавніші зачисляють до культури шнурової кераміки. Вивчення території середньовічного монастиря підтвердили, що монастир з церквою Воздвиження Чесного Хреста входив у систему укріплених монастирів Прикарпаття і слугував духовним і освітнім центром для населення округи. Виявлені поблизу монастиря поля-парцелі доводять, що монахи займалися інтенсивним плужним землеробством і, безперечно, ділилися своїм досвідом з селянами щодо грамотного ведення рільництва.

14. “Історико-археологічне дослідження поселення кінця I ст. до н. е. – початку I тис. н. е. біля с. Стрілки Перемишлянського району Львівської області в охоронній зоні нафтопроводу “Дружба”. Дослідження проводили в 2002-2005 рр. Науковий керівник теми – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник В. Цигилик.

Підтверджено багатоетнічне інтеграційне поселення племен зарубинецької, липицької та пшеворської культур, що входять до групи пам’яток басейну Верхнього Дністра і за ознаками об’єднуються в

Гологірську групу пам'яток перших століть нашої ери. Це дає змогу розуміння етнічної підоснови черняхівської культури, процесу її формування, як проблеми слов'янського етногенезу на Прикарпатті, що входить в основну зону формування ранньослов'янської цивілізації.

15. “Археологічне дослідження території маєтку гетьмана України І. Виговського в с. Руда Жидачівського району на Львівщині”. Дослідження проводили в 2003 р. Науковий керівник теми – кандидат історичних наук, доц. В. Рудий.

Дослідження дали значну кількість археологічних матеріалів, які доводять, що маєток був чудово оздоблений, володів великими багатствами, а вишуканість побутового та ритуального посуду – про високу культуру і художній смак його власників.

16. “Історико-археологічне дослідження середньовічного Унівського монастиря.” Дослідження проводили в 2000-2005 рр. Науковий керівник теми – кандидат історичних наук, доц. Р. Берест.

Матеріали археологічного дослідження дають всі підстави стверджувати, що монастир був заснований в середині XI ст. Вивчено топографію заселення околиць монастиря, особливості спорудження оборонних споруд, специфіку ведення монастирського господарства, виробничої діяльності, побуту.

Як видно з переліку досліджуваних тем, крім наукового, більшість з них мають охоронний та рятівний характер. У зв'язку з тим, що в останнє десятиріччя бюджетне фінансування науково-дослідних робіт з проблем археології практично припинилось, лабораторія відшукувала джерела госпдогвірного та спонсорського фінансування досліджень. За результатами археологічних досліджень відпрацьовані рекомендації, які вимагають від господарських структур обережно проводити земляні роботи щоб не пошкодити пам'яток нашої давньої історії, а де це неможливо – провести рятівні заходи щодо їхнього фундаментального дослідження. Творчі колективи науковців лабораторії вдячні керівництву виробничого об'єднання “Сірка”, магістральних нафтопроводів “Дружба”, виробничого об'єднання Львівтрансгаз, обласного об'єднання Львівліс, Стрийського, Сколівського, Турківського, Буського держлісгоспів, виробничого об'єднання „Галичфарм”, Стрийської районної ради, Жидачівської районної держадміністрації за їхню турботу щодо збереження і вивчення пам'яток старовини історії українського народу.

Крім археологічної тематики, творчим колективом лабораторії в 1995 р. завершено виконання програми наукових досліджень з тем: “Українська еміграція та діаспора в кінці XIX – на початку XX ст.: духовне життя і культура” (науковий керівник – кандидат історичних наук, доц. С Качараба) та “Український національно-визвольний рух в Галичині, Буковині та Закарпатті в другій половині XIX ст. (1867-1890 рр.) (науковий керівник – доктор історичних наук, проф. С. Макарчук).

З теми “Українська еміграція та діаспора в кінці XIX – на початку XX ст.: духовне життя і культура” в 1995 р. вийшла книжка за авторством С. Качараби та М. Рожика “Українська еміграція (1890-1914).”

Обширний матеріал наукових археологічних та історичних досліджень став основою дисертацій на здобуття звання доктора історичних наук С. Качараби та кандидата історичних наук В. Рудого.

Матеріали наукових досліджень лабораторії широко використовували студенти історичного факультету під час написання понад 40 курсових і 5 дипломних робіт.

Відзначаючи своє двадцятиліття, колектив лабораторії сповнений бажання і надалі в тісній співдружності з кафедрою археології та історії стародавнього світу вносити посильний вклад в активне дослідження давньої історії, збереження і поповнення джерельної скарбниці історії минувшини західного регіону України, вдосконалення навчально-виховного процесу на факультеті.

VOLODYMYR KASJUKHNYCH

TWENTY YEARS OF SEARCHING FOR ANCIENT HOARDS

The article is dedicated to the activity of scientific-research laboratory of historical and archaeological investigations (SRL-81) in L'viv University. During its work (from 1985) the laboratory joined together scientific potential of the faculty and financial resources; it coordinated accomplishment of several scientific and economical projects. On the frame of these projects many archaeological expeditions as well as studies in the sphere of history of Ukraine in XIX-XX centuries were carried out. On the base of these investigations one PhD and one doctor dissertations were prepared, several monographs were published. The materials of this research are widely used in teaching process.

Key words: L'viv University, scientific-research laboratory, archaeological research.

Стаття надійшла до редколегії 25.09.2005

Прийнята до друку 2.10.2005